

ÜNİVERSİTE TARİH ÖĞRETİMİNDE YENİ BİR PLÂN

İbrahim Kafesoğlu

Dergimizin geçen sayısında yayınlanan «*Tarih İlmî ve Bizde Tarihçilik*» adlı yazımızda (*) çağdaş tarihçilik anlayışının ana prensipleri muvacehesinde bizim tarih öğretimi ve yazımında takip ettiğimiz usulün kifayetsizliğini göstermeğe çalışmış, üniversitelerimizde hâlen câri olan sistemin değiştirilmesine zaruret bulunduğunu belirtmiştik.

Orada vardığımız sonuçları iki noktada özetlemek mümkündür:

1 — Fakültelerimizin Tarih bölümlerinde çağlara göre kürsü taksimi şekli kaldırılmalıdır. Çünkü eski siyasî tarih öğretimine dayanan «*Hikôyeci*» tarihçiliğin ortaya koyduğu bu tarz toplumların oluşuna perspektif bakışı güçleştirmekte, sosyal ve kültürel gelişmelerin devamlılık esasında tâkibine imkân vermemektedir.

2 — Tarih bölümleri zamanımızdan gerilere doğru gitmek suretiyle, ilmen araştırılması gerekli siyasî, içtimaî, kültürel problemlerin çağdaş usuller dairesinde incelenmesi ve öğretilmesini temin edecek şekilde yeniden teşkilâtlanmalıdır.

Bu yazımızda, önce, «çağ»lara bölünmenin ilmi gerçeklere uyup uymadığı hususu, bilhassa kendi tarihimiz yönünden mahzurları üzerinde durulacak, daha sonra yeni plânın izahı yapılacaktır.

Bilindiği gibi, tarih türlü açılardan tasniflere tâbi tutulmuştur. Bu tasniflerden biri de «çağ» esasına dayanır. Tarihin oluşunu izah iddiasıyla ileri sürülen felsefî «*çağcılık*» nazariyesi ile, bir çok «*çağcı*» ve «*devreci*» filozofların (meselâ, St. Augustinus, İbn Haldûn, Vico v. b.) görüşlerini bir yana bırakırsak, sırf öğretim bakımından çağ taksimi ilk defa XVII. yüzyıl sonlarında Almanya'da Halle Üniversitesi profesörlerinden Ch. Cellarius (ölm. 1707) tarafından yapılmıştır. Buna göre, hıristiyanlığı resmî din olarak

(*) Bk. *Tarih Dergisi*, sayı 17 - 18 (1962 - 1963), s. 1 - 16

kabûl eden Roma İmparatoru Büyük Konstantinus (ölm. 337)'a kadar Eskiçağ, İstanbul'un Türkler tarafından fethine kadar (1453) Ortaçağ, sonraki devir de Yeniçağ sayılmıştır. Tarih araştırmalarında daha ilmi plâna girildiği zaman Eskiçağ'ın Batı Roma İmparatorluğunun çöküşü (476) ne kadar devamı uygun mütalâa edilmiş, Ortaçağ'ın nihayeti olarak da Batı'da Hümanizm ve Rönesans hareketlerinin görüldüğü XVI. yüzyıl başları alınmıştır. Sonra da buna Fransız İhtilâli'nin husûle getirdiği büyük tarihî değişiklikler dolayısıyla 1789 dan zamanımıza kadar devam eden Sonçağ ilâve edilmiştir.

Bu taksimin tarih öğretimi ve yazımında gördüğü itibar, onun aşağı-yukarı 200 yıldan beri muhafaza edilmesinden ve okul kitaplarına girecek kadar klâsik bir mahiyet almasından bellidir. Bütün Batı milletlerince kabûl edilen bu tasnif Avrupa'dan bizde intikal etmiş, memleketimizdeki tarih öğretiminde, doğruluğu üzerinde düşünülmesi bile zait addedilen bir bedahet kazanmıştır. Fakat bu tasnifin tenkit edilmeğe değer noktaları vardır :

Her şeyden önce, zikredilen şekliyle çağ taksiminin sadece Avrupa tarihine uygun düştüğünü belirtmek lâzımdır. Çünkü, böyle bir tasnifin lüzumunu hisseden Batılı ilim adamları pek haklı olarak kendi tarihlerindeki toplum gelişmelerinde bâriz çizgiler hâlinde müşahede ettikleri değişmeleri esas almışlardır. Gerçekten Batılı milletlerin tarihî tekevvünleri yönünden bu tasnifdeki isabet açıkça görülmektedir. Batı tarihinde *idare tarzı, din, hukuk, sosyal durum ve kültür* gibi toplumun 5 ana cephesi bakımından İlk Orta, Yeni ve Son çağlar arasında büyük ayrılıklar bulunduğu muhakkaktır. Avrupa tarihinde Eskiçağ'dan zamanımıza kadar ve sırasıyla her Çağ için karakteristik olmak üzere şu tahavvüller olmuştur: Devlet şeklinde: Büyük imparatorluklar yanında Cite'ler (şehir kiralıkları); Feodalite (Derebeylik); Monarşi (büyük merkezîyetçi krallıklar); Meşrutiyet veya Cumhuriyet tarzındaki millî devletler. Din hayatında: Kitabî olmayan ve idarede fazla tesiri görülmeyen din anlayışı; hem maddî, hem manevî hayat üzerindeki nâzım mevkie çıkan kitabî din; dinin bu sonsuz kudret ve otoritesini kaybetmesi; lâiklik. Hukuk alanında: İlâh mertebesindeki hükümdar telâkkisi; sorumsuz derebeyi ve *savage* (toprak köleliği); kralların ve imparatorların istibdadı yanında asillere ve kısmen burjuvaya mahdud hak tanınması; hürriyet fikri ve insani

hakları mefhumu. Sosyal durumda: Hükümdar (veya derebeyi), ruhanî zümre, tamamen veya yarı esir halk; devletlerin ekonomik hayatında söz sahibi olarak gelişen burjuva; toprak köleliğinin kalkması ve köylü sınıfının meydana gelmesi; şahsî meşgaleyi seçmekte serbestlik. Kültür sahasında: Faaliyetin hükümdarın iradesi ve şahsî menfaatleri etrafında dönmesi; fikir, felsefe ve san'atın ve her türlü tezahürleriyle kültürün dinî telâkkiler çerçevesine alınması, serbest düşüncenin yasak oluşu, ilim ve felsefenin nass'lara uydurulması mecburiyeti (Scholasticisme); müsbet düşüncenin hâkimiyeti ve ilimde, felsefede hamleler yapılması, san'at ve edebiyatın tedricen lâik düşünce alanına geçmesi; mutlak düşünce hürriyeti, san'at ve edebiyatın tamamen lâik ve beşerî vasıf kazanması.

Çağ taksiminin Batı milletleri tarihi yönünden isabetini göstermek maksadiyle, pek kısa olarak, belirtmeğe çalıştığımız her çağın özel vasıfları münasebetiyle, bilhassa Yeniçağ devrini açan Rönesans üzerinde durmak icap etmektedir. Zira Avrupa tarihinde en büyük ileri hamleyi hazırlayan hareket budur. Rönesans, düşüncede değişiklik, tabiat anlayışında realistik getirmiş ve dinde «Reform» ile insan kafasındaki 1500 yıllık «dogm» sultasının kırılmasını sağlamıştır. Rönesans anlayışının bilgiye tatbikinden müsbet ilim, dine tatbikinden tolerans ve lâiklik, idare rejimine tatbikinden demokratik düşünceye dayanan devlet şekilleri, sosyal müesseselere tatbikinden de insan hakları üzerine kurulu yeni cemiyetler meydana gelmeğe başlamıştır. İşte ilmini, felsefesini, fikrini ve san'atını Rönesans görüşleriyle teçhiz etmeği başaran Avrupa bütün kültür müesseselerini zamanla bu esaslar dahilinde baştan düzenlemiş ve bugünkü cihanşumûl medeniyetini yaratmıştır.

Buraya kadar olan izahatımız çağ taksimi usulünün Batı tarihine intibakını belirtmeğe yeter ki, bu da, bu taksimin Avrupa'da klâsik bir hâl almasını haklı çıkarır.

Ancak çağ taksiminin ihtiva ettiği hakikat hissesini başka ülkeler ve diğer milletler için de müteber saymak imkânsız gibidir. Çünkü, Avrupa dışında kalan kavim ve milletlerin tarihî gelişmelerini aynı çerçeve içinde mütalâa etmek, Asya ve Afrika milletlerinin mazilerini böyle bir kalıba sokmak kabil olamamaktadır. Orta Doğu'da İslâmiyetin zuhuru ile başlayan Ortaçağ, sırf

din faktörü yüzünden Batı Ortaçağ'ı ile bir paralellik arz ederse de, yukarıda belirttiğimiz, toplumun 5 cephesi yönünden Batı'daki tezahürleri İslâm dünyasında bulmak müşküldür. Meselâ Avrupa'daki şekliyle bir derebeylik ve *servage* müessesesi orada yoktur ve Ortaçağ, Avrupa'daki gibi eski bir imparatorluğun yıkılması ve yerine feodalitenin meydana çıkması ile başlamamıştır. Batı'da teşekkülü ile büyük sosyal değişikliklere yol açan burjuva İslâm âleminde daha önceleri de mevcuttu. Diğer taraftan, Avrupa'da Yeniçağların başlangıcı olan Hümanizm, Rönesans ve Reform hareketleri Doğu'da görülmez. O takdirde XVI. yüzyıldan itibaren Batı'nın çehresini değiştiren müsbet ilim ve toleransa, demokratik düşünceye, hürriyete dayanan devlet şekli ve insan hakları üzerine müessesesi yeni cemiyetlere, fikir ve felsefe hareketlerine orada rastlanmayacağı tabiidir. Ortaçağ'a has teokratik nizamın daha uzun müddet devam ettiği İslâm âleminde Yeniçağ karakterini tayin eden özellikler ancak XX. yüzyılda kendini göstermiştir, denebilir. Durum Avrupa dışı diğer ülkeler için de aşağı-yukarı böyledir. Bu vaziyet klâsik çağ taksiminin umumî tarih, yani dünya tarihi için tatbikî kabiliyeti olmadığını gösterir. Nitekim Türk tarihinin gelişme şekli de bu hususu teyid edecek mahiyettedir.

Her şeyden önce, şimdiye kadar Türk tarihinin çağları üzerinde düşünülmemiş olduğunu itiraf edelim. Uzun bir süreden beri Batı örneğine uyararak üniversitelerimizde ve okullarımızda çağ taksimi sisteminde yürüdüğümüz hâlde, kendi tarihimizin çağlarını tesbit etmiş değiliz. Meselâ, arada-sırada 4 bin yıllık mazi biçtiğimiz Türk tarihinin Eskiçağ'ı nasıl başlar ve hangi tarihlerde nihayete erer, bilmiyoruz. Çağ taksimini Batı'dan, fazla bir muhakemeye lüzum görmeksizin aldığımız ve şüphesiz kendi malzemesiyle birlikte ithal etmek zorunda kaldığımız için, bizde Eskiçağ'ın öğretim ve araştırma konularını, tıpkı Avrupa'daki gibi, kısmen Sumer, Akad, Asur v. b. tarihleri, fakat büyük bir keşafetle Grek-Roma tarih ve kültürleri teşkil eder. Avrupa kendi toplum gelişmesinin başlangıcı olarak saydığımız Eskiçağ kavimlerine ve, tabii fazlasiyle, eski Grek ve Roma tarihine ehemmiyet atfetmiş, bu kavim ve imparatorlukların derinlemesine tetkikini temel çalışma saymış, fakat o devirlerdeki durumu karanlık olan Türk tarihine, Eskiçağ çerçevesinde, yer vermemiştir. Avrupalı kendi

tarihî inkişafında adları geçen kavim ve imparatorluklarla münasebeti meçhul bulunan Türk tarihine yer vermemekte ne kadar haklı ise, üniversitelerimizdeki Türk tarih mensuplarının Eskiçağ Türklüğünü dikkate almamaları ve milletimizin bugüne kadarki oluşunun ilk sosyal ve kültürel belirtilerinin önemini gözden kaçırmaları o derecede yanlış bir harekettir ve Türk tarih öğretim üyelerinin İlk veya Eskiçağ adını taşıyan kürsülerinde yalnız Avrupa'nın alâkalı bulunduğu bir kaç Doğulu kavimle Grek ve Roma tarih ve kültürü sahasında çalışmak suretiyle Batılılar tarafından çizilen sınırı aşamamaları dikkate şayandır. Yukarıda dünya tarihi için tatbikî bir yanı olmadığını belirttiğimiz mevcut çağ sisteminin, bir taraftan Türk tarihinin mühim ve karanlık bir devrinin tetkik dışı bırakılması, diğer taraftan, Batı toplumlarına yön vermiş olan Antik Çağ medeniyetinin Türk çocuklarına tafsilen öğretilmesi yolu ile, Türk toplumunda meydana getirdiği millî kültür duygularını zayıflatıcı tesiri üzerinde de ehemmiyetle durmak gerekir.

Türk tarihinin Eskiçağ'ı tesbit edilemediği gibi, Ortaçağ'ı da sarahatle tâyin edilememiştir. Bugün üniversitelerimizde Türk tarihine tatbik edilen çağ taksimatı, Batı'dan aktardığımız çağların zaman devrelerine Türk tarihinin zoraki bir şekilde sıkıştırılmasından ibarettir ve Türk tarihine ait malzeme mevcut olmadığı için İlkçağ'ın doğrudan doğruya Batı Eskiçağ'ına inhisar etmesi de bunun neticesidir.

Türk tarihinde Ortaçağ'ın sınırları da mâlûm değildir derken, İslâmiyetle ilgili bir tasnifi hatırlamamız icab eder. Bilindiği gibi, bizde Türk tarihini Türklerin İslâmiyeti kabûlden önceki ve İslâm olduktan sonraki devirleri diye ikiye ayırmak âdet hâline gelmiştir. İslâmiyetin zuhuru Orta Doğu'da Ortaçağ'ın başlangıcı itibar edilirse, Türklerin İslâmiyete girişleri aynı zamanda Türk Ortaçağının başlangıcı demek olur. Esasen, yine Türk milletinin kendi içtimâî bünyesindeki köklü değişikliklerden ziyade, bir dine intisab etmek gibi dış faktöre dayanan bu tasnifin ilham ettiği görüşten dolaydır ki, İslâm-Türk kavim ve devletleri tarihi Ortaçağ çerçevesine sokulmuştur. Fakat burada tarihî realiteden çok dinin hâkimiyeti açıktır. İslâmiyet dışında kalanları müşrik sayan ve onlar için tarihî ve medenî rol tanımayan İslâm telâkkisi Türklerin birinci devrini tetkike değmiyecek kadar kıymetsiz addetmiştir.

Bu sebeple, bu tasnife bağlananlar İslâm öncesi Türk tarihini basit bir göçebe aşiret hayatından ibaret sanarak araştırmaya lüzum görmemişlerdir. Halbuki bu tasnif de, tıpkı Batılı taksim gibi, yanlıştır. VIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Arab ordularının Orta Asya Türk ülkelerinde görünmesi ile İslâmiyetin Türkler arasında tesirler uyandırması sonucunda bir takım müteferrik Türk âilelerinin müslüman memleketlere gitmesi veya bazı Türk gençlerinin IX. yüzyıl başlarından itibaren Abbâsî ordusunda vazife almaları gibi İslâm dininin Türkler arasına son derecede zayıf nüfuzu istisna edilirse, Türklerin İslâm tarihine istikamet verecek şekilde kalabalık kütleler hâlinde İslâm olmaları X. yüzyıl ortalarına rastlar. Buna göre, Türk Ortaçağı ilk İslâm-Türk devleti olan Karahanlılarla başlamakta ve Gazneliler, Selçuklular ve tevâbii bu Çağ içinde görülmektedir. Her ne kadar, bilhassa Selçuklular tarafından kurulan imparatorluk Türk, İslâm ve dünya tarihinde muazzam bir rol oynamış ve daha sonraları, Batılıları da yakından ilgilendirmiş olan Türk-İslâm devletleri çoğunlukla o imparatorluğun maddî-manevî devamından ibaret bulunmuş ise de, yine X. yüzyılda İslâmiyeti kabûl vâkıasını bir dönüm noktası olarak almak Türk tarihinin gerçeklerine tamamiyle uygun düşmez. Din değiştirme Türk milletinin hayat ve zihniyetinde geniş ölçüde tahavvüller meydana getiren bir kültür değişmesi kabûl edildiği takdirde, daha evvel İç Asya'da Maniheizm ve Budizm'e girerek din ve medeniyet alanında göz kamaştırıcı mahsuller veren Uygur Türklerini de hesaba katmak icab eder. Kaldığı, tarih boyunca Türk kütelleri arasında din değiştirmenin büyük bir mâna taşımadığı, yukarıdaki dinlerden başka, hıristiyanlık ve musevilîğe intisab eden Türklerin mevcudiyetinden anlaşılır. Belirtilmesi gereken bir nokta da şudur ki, Türkler din değiştirmekle beraber, kendi kadim kültürlerini hiç bir zaman red etmemişler, yeni inançların kadrosunda da eski telâkki, tefekkür, devlet ve özel hayatlarını devam ettirmişlerdir. Hâdisenin İslâm dini içinde de böyle cereyan ettiği son zamanlarda gittikçe artan araştırmalarla daha iyi belirmektedir. İslâmiyetin kabûlünü esas tutan bu taksim, ayrıca, Karluklar ve Oğuzlar dışında kalan bir çok Türk kütellerini ihmal etmenin zaafını taşır. Çünkü X. yüzyılda bir kısım Türkler İslâmiyete girerken, diğerleri yer-yer kamlık dininde veya, hıristiyan, musevî, budist ve maniheist

olarak yaşamışlar ve bu dinlerine daha yüzyıllarca sadık kalmışlardır. Böylece ilk bakışta isabetli gibi görünen son tasnifin de Türk tarihine tetabuk etmediği meydana çıkmaktadır.

Türk tarihinin çağlara bölünmesi açısından ne İlkçağ ne de Ortaçağ hususunda hiç bir uygunluk göstermemesine rağmen, hâla tatbik etmekte olduğumuz çağ sistemi Yeni ve Son çağlar bakımından da isabet arz etmez. Biz hâlen İstanbul'un fethini takip eden devri Yeniçağ ve 1789 dan sonraki devri de Sonçağ itibar etmekte ve öğretimi buna göre yapmaktayız. Halbuki, Batı tarihi tasnifinin kopyasından ibaret olan bu bölünme Türk tarihinin gerçekleriyle alâkalı değildir. Çünkü bu taksimde yalnız Osmanlı İmparatorluğu dikkate alınmış, fakat Orta Asya, Hindistan ve Rusya'daki milyonlarca Türk düşünülmemiştir. Bundan başka ne Osmanlı İmparatorluğunda, ne diğer Türk kütellerinde Avrupa'daki Yeniçağ açan Rönesans hareketi görülmemiş ve Büyük İhtilâlin getirdiği yeni telâkki ve kıymet hükümleri Türk milleti arasında çok sonraları hissedilmiştir. En nihayet biz, sadece Osmanlı İmparatorluğu bahis mevzuu olmak şartıyla, Türk Ortaçağı'nı 1839 a kadar devam ettirebilir ve Yeniçağımızın başlangıcı olarak «Tanzimat» hareketini alabiliriz. Sonçağımızı da belki Cumhuriyet devrine koymak mümkündür.

Fakat bizim, bir yandan tarihin çağlara taksimi aleyhine deliller sıralarken, bir yandan da Türk tarihinin çağlarını tesbite çalıştığımız sanılmasın. Maksadımız çağ sisteminin hâlihazır şekliyle Türk tarihine katıyken uymadığını misâlleriyle belirtmekten ibarettir. Kendi tarihlerinden çıktığı, sosyal gelişme ve kültür tezahürlerine tam uygunluk gösterdiği hâlde, Avrupalı ilim adamlarının dahi, öğretim ve yazım bakımından artık bir fayda görmiyerek terke başladıkları çağ taksimini, Türk tarihinin çağlarını tayin yoluyla değerlendirmeye çalışmak elbette boş bir gayret olacaktır. Bunu bilhassa kayd ettikten sonra, çağ taksiminin Türk tarihinin özelliği dolayısıyla, yalnız lüzumsuz değil, aynı zamanda zararlı olduğuna da işaret etmek isteriz. Türk tarihinin en büyük hususiyetini coğrafi yaygınlık, hattâ dağınıklık teşkil eder. Başka milletlerin tarihi muayyen ve değişmez bir bölge içinde tekevvün ederken, Türk tarihi çeşitli iklimlerde gelişmeler göstermiştir. Doğulu ve Batılı milletlerde tek metropol fikri ve tek yurt coğrafyası mevcut olmasına karşılık, Türk milletinin mütaaddit yurtları ve

metropollerini vardır. Diğer milletler istilâ hareketleriyle kazandıkları araziler ellerinden çıktığı veya kurdukları imparatorluklar yıkıldığı zamanlarda anayurtlarına çekilmektedirler. Türkler ise ulaşabildikleri yerlerde kesin olarak yerleşmek suretiyle bir çok yurtlar kurmuşlardır. Vaktiyle kuzey Çin ve Orhon bölgesi, kuzey Hindistan, kuzey ve orta İran, Mısır, güney Rusya, Balkanlar ve hâlen bütün orta ve kuzey Asya ve Anadolu bu Türk yurtlarıdır. Türklerin tarih boyunca yabancı milletlerinkine benzer şekilde mekân birliğine fazla iltifat etmiyerek yer yüzünde muhtelif topraklarda yurt kurmuş olmaları tabiatile bir kuvvet âlâmetidir. Çünkü bu, başka ülkelerde hâkimiyet bayrağını dalgalandırmak gibi her milletçe özlenen ve çok kere uğrunda türlü fedakârlıklardan çekinilmeyen bir mevzuda Türk milletinin pek üstün kabiliyet ve yetkisini isbat ettiği gibi, fethettiği memleketleri, oralardaki yerli kültürü bertaraf ve halkı temsil etmek suretiyle, Türk yurdu hâline getirmesi de onun sahip bulunduğu yüksek kültür ve insanî vasıfları ortaya koyar. Bundan dolayı tarihte bir Türk yurdu ve bir Türk imparatorluğu değil, fakat aynı zaman içinde Türk yurtları ve Türk imparatorlukları mevcut olmuştur.

İşte bu müstesna durum Türk tarihinin çağlar esasında araştırılması ve öğretilmesini fevkalâde zorlaştırmaktadır. Türk boyları muhtelif yurtlarında başka başka coğrafi şartlar, türlü iktisadî ve kültürel imkânlar dolayısıyla birbirlerinden farklı inkişaflar kaydetmişlerdir. Bunları çağ taksiminin belirli sınırları içinde ele almak kabil değildir. Bilhassa coğrafi dağınıklığa bir de zaman bakımından derinlik ilâve edilir ve her Türk boyunun, kısa devir çerçevesinde dahi, yekdiğerinden uzak memleketlerde, buraların hususî şartları yüzünden, bazan birbirlerinden büsbütün ayrı gelişmeler gösterdiği hesaba katılırsa, Türk tarihini çağ taksimi ile bağdaştırmanın imkânsızlığı meydana çıkar. Buna mukabil, her Türk boyu için belirli mekân içinde bir inkişaf kabul ederek çağları, onlara, ayrı-ayrı tatbik cihetine gitmek, meselâ Orta Asya Türklüğü için başka, Hindistan, Rusya, Balkanlar, Avrupa, İran, Mısır Türkleri için başka-başka, Osmanlı İmparatorluğu için de başka çağ sınırları tesbitine çalışmak da doğru olmaz. Bu, her ülkedeki Türk boyunu ayrı millet saymak mânasına gelir ki, hakikatlere ve ilme aykırıdır. Çünkü, çeşitli ülkelerde görülen

Türkler aynı milletin kollar hâlinde devamından ibarettir. Sırf tasnif endişesi ile, yer yüzünde Türk olarak tek bir milletin yaşadığı gerçeğini bir yana atıp, onun parçalarını ayrı-ayrı millî varlıklar kabul etmek ilmin hiç bir şekilde tecviz edemeyeceği bir tutumdur.

Çağ taksiminin ihtisasa engel teşkil ettiği de unutulmamalıdır. Üniversitelerde her konuda ihtisasa gidilmenin esas olduğu bilinir ve zamanla türlü meselelerde mütehassıslar yetiştiği söylenir. Fakat tarih öğretim ve yazımında «Çağlar» muhafaza edildikçe üniversitenin bu fonksiyonu ile tezâda düşüldüğü gözden kaçırılmaktadır. Tarihî olayların siyasî, iktisadî, içtimaî, dinî, fikrî, felsefî, edebî cepheleriyle daima birer kompleks olduğu daha önceki makalemizde belirtilmişti. Muayyen bir çağa mensub öğretim üyesinin araştırmak, incelemek ve öğretmek mevkiinde bulunduğu her tarihî olay kompleksini saydığımız bütün cepheleriyle ilmin istediği derinlik ve açıklıkta kavraması ihtimali pek zayıftır. Nihayet bu cephelerden bir veya ikisinde mütehassıs olabilecek profesör veya doçent, öğretim görevini yaparken nüfuz edemediği cephelerle ya hiç ilgilenmeyecek veya sathî yani gayr-î ilmi şekilde meşgul olacak; bu takdirde de tarihî olaylar hiç bir zaman gerçek hüviyetleriyle ortaya çıkarılmak şansına kavuşamayacaktır. Hele çağ esas alınınca o devredeki müteaddit milletlerin tarihlerinin incelenmesi ve okutulması gerektiği de düşünülürse, bu kifayetsizlik büsbütün kendini belli edecektir. Kaldıkı, evvelki makalemizde açıklandığı üzere, tarihî olay kompleksinin muayyen bir cephesinde belirli bir çağ ölçüsünde mütehassıs olmak da imkânsızdır, çünkü, her hâdisenin siyasî, ictimai, kültürel cepheleri daha önceki çağ olaylarıyla ilgili olup bu bağlantı çok gerilere kadar gider ki, bu da, her hangi bir meseleyi tarihin seyri içinde bütün olarak mütalâa etmek zarureti ortaya koyar.

Buraya kadar söylediklerimiz tarihte ufki zaman ayırımının, yani çağ usulünün büyük mahzurlarını, gerçeklere ulaşabilmek için zaman içinde derinlemesine araştırma ve öğretim yapılması gerektiğini ve böylece, yeni sistemin bilhassa çağ sınırlamasına bağlanamayan ve coğrafi birliğe sahip olmayan Türk tarihi için kesin zarureti ortaya koymuştur, sanırız.

Şimdi, yeni sistem araştırma ve öğretim plânına geçmeden

önce, kendi bölümümüzün durumuna bir göz atalım : Bizda 6 tarih kürsüsü mevcuttur : İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ, Sonçağ, Umumî Türk Tarihi, Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti Tarihi. Her birinin, öğretim üyesi ve yardımcısı, kadrosu ve idarî yönden olduğu kadar konular bakımından da müstakil birer ünite teşkil ettiği «Kürsü» sıfatlarıyla de aşikâr bulunan bu «Çağ»larda taşıdıkları adlara uygun araştırma ve öğretim yapılır. Eskiçağ Kürsüsü Antik Çağ tarih ve kültürünü, Ortaçağ Kürsüsü İslâm tarihi ile birlikte Türk-İslâm devletleri tarihi ve alâkası nisbetinde Bizans tarihi tedris eder. Yeni ve Son Çağlar yalnız Osmanlı tarihi ile ilgilenmekte olup, bu çağların zaman kadrosu bakımından değeri Batı'dakinin aynıdır. Tarih öğrencisi için faydaları tecrübe ile sabit «Hazırlık Öğretimi» ile birlikte 7 sertifika veren bizim Tarih Bölümü, 5 kürsüsü tarafından tedris edilen Türk tarihini bile ihata edememektedir : Türk Eskiçağı olmadığı gibi, Orta Asya, Rusya, Avrupa, Hindistan ve XIV. yüzyıldan önceki Balkanlar, Mısır Türk tarihi de yoktur. Bu eksiklerden dolayı olacaktır ki, bir Umumî Türk Tarihi kürsüsü ihdas edilmiş ve Selçuklu - Osmanlı tarihinin dışında kalan kısım bu kürsüye havale olunmuştur. Umumî Türk Tarihi kürsüsünün tesadüfi, daha doğrusu amprik yoldan kurulmuş olduğu izaha lüzum göstermeyecek kadar açıktır. Osmanlı Müesseseleri ve Medeniyeti kürsüsü de, çağ taksiminin tesiri yüzünden, taşıdığı mahdutluk sebeble ihtiyacı karşılamaktan uzaktır.

Çağdaş mânada araştırma ve öğretime imkân bırakmadığı görülen bu durum, öğrenci yetiştirmek bakımından da mahzurlar ihtiva etmektedir. Fakülte Öğretim Yönetmeliği gereğince bir öğrenci 4 sertifika yapmak suretile tahsilini ikmâl eder. Tarih bölümünde her öğrenci için mecburî Hazırlık sertifikasından sonra, 3 sertifikadan 2 yardımcısı Tarih kürsülerinden seçilse bile geriye 3 kürsü veya «Çağ» kalır ki, mezun olan tarih öğrencisi devam ve takip edemediği bu «Çağ»lar bakımından ancak Lise seviyesini bir az aşmış vaziyettedir. Esasen Fakültelerimizde tahsil müddeti 10 yıla çıkarılsa dahi, mevcut sistemle umumî tarihin bütün bilgilerini bir öğrenciye vermek kabil değildir. Bu suretle memleketin bütün tarih kültürü üzerinde de menfi tesirler yapmakta olan «Çağ taksimatı»nı lağv ederek yerine yeni sistemi ikame etmek ve ona göre teşkilatlanmaktan başka çare kalmamaktadır.

Yeni sistem meseleler üzerine bina edilecektir. İlmî usullerle tetkiki ve öğretimi gereken meselelerin neler olduğu hususu, zamanımızın tarihi, içtimai ve kültürel sahada alâka merkezini teşkil eden konuların rehberliğinde tayin edilecektir ki, böylece, toplum hayatı ile yakından ilgili bir beşerî ilim olan tarihin toplumla teması sağlanmış ve icabında ona yol göstericilik vazifesini yapmak imkânı hazırlanmış olacaktır. Burada, her devrin kendine mahsus meseleleri olduğu ve her neslin türlü dâvalarla meşgul bulunduğu hatırlanarak meselelere uyacak tarzda sık-sık sistem değiştirmek zorunda kalınacağı ileri sürülebilir ve buna toplumların tarihleri boyunca sayılamıyacak kadar çok meselelerle karşılaştığı hususu da ilâve edilebilir.

Önce şu nokta belirtilmelidir ki, bizim üniversitelerimizde araştırma ve öğretim konuları olan meseleler Türk tarihinden alınacaktır. Çünkü, Türk tarihi yüzyıllardan beri icraatı tahriflere uğratılan, bir çok tarafgir tarihçilerin haksızlık ve iftiralarına mâruz kalan, medenî zenginliği, yüksek kültürü ve insanî vasıfları inkâr edilen bir milletin tarihidir. Türk tarih mensuplarının millî mazilerini aydınlatarak Türk toplumuna ve cihana duyurmayı zevkli bir vazife sayacakları şüphesizdir. Zaten bu sebebledir ki, Çağlar taksiminde dahi bizde tarih öğretiminin temelini ve ana konusunu Türk tarihi teşkil etmiştir.

Yeni sistemde meseleler ayrı-ayrı değil, fakat değişmez ve her devir, her ülke için müteber kalıplar içinde ele alınacak ve bu kalıplar birer kürsü hâlinde teşkilâtlarıp geliyecektir. Meselâ bir «*Türk Teşkilât Tarihi*» kürsüsü kurulacak, bu kürsü Türk milletinin tarih boyunca çeşitli memleketlerde vücuda getirdiği devlet, saray, ordu v.b. gibi askerî ve mülkî teşkilâtı, birbirleriyle irtibatını muhafaza ve aralarında mukayeseler yapmak suretile araştıracaktır. Bunun yanında bir de «*Türk Hukuk ve İktisat Tarihi*» kürsüsü kurulacaktır. Bu da, bir yandan Ortaçağlardaki *İstîfa Divanı* ve Osmanlılardaki *Defterdarlık* v.b. dolayısıyla Teşkilât kürsüsü tarafından desteklenirken, yine tarih boyunca Türk siyasi teşekküllerinde görülen malî müesseseler, iktisadî faaliyetler, devlet gelirleri, bütçeler v.b. hakkında ve bunlarla ilgili ve diğer hukukî mevzuat hususunda araştırmalarını genişletecektir. Ayrıca bir «*Türk İçtimaiyat Tarihi*» kürsüsü kurulacaktır ki, bu, asırların ötesinden beri Türk sosyal bünyesinde vukua gelen

değişiklikler, muhaceretler, büyük göçler ve iskân işleriyle meşgul olacaktır. Bir «*Türk Kültür Müesseseleri Tarihi*» kürsüsü, Cumhuriyet devri eğitim müesseselerinden itibaren Osmanlı, Selçuklu ve diğer Türk kollarındaki medreseler, yüksek okullar ve başka maarif müesseselerini, islâmiyetten önceki Türk devletlerinde mevcut kültür ocaklarını tetkik edecektir. Bir «*Türk Tefekkür ve Din Tarihi*» kürsüsü de Türk düşüncesi ve felsefesini, bunların gelişme istikametlerini, Hind, Çin, Avrupadan aldığı tesirleri ve fikir, felsefe sahasında Türkler tarafından başka kültürlerle verilen kıymetleri inceleyip tanıtacaktır. Bu kürsünün çalışmaları arasında Türklerdeki din mevzuu, istâmiyet, tasavvuf hareketleri de diğer dinî cereyanların tetkiki de bulunacaktır. Ayrıca dar mânâda tarihî hâdiseleri inceleyip öğretecek olan bir «*Türk Siyasî Tarihi*» kürsüsü tesis edilmelidir.

Burada kürsülerin Türk tarihine bağlanmış olmasından dolayı uyanması muhtemel yanlış kanaatleri önlemek için hemen tasrih etmek gerekir ki, aslında Tarih bölümü, Türklerin dünya milletleriyle pek sıkı temasları sebebiyle, dünya tarihi üzerinde çalışmış olacaktır.

Kürsülerin ilmi metod ve üniversiter bir zihniyetle çalışabilmesi için ana kaynaklara inmek şarttır. Türk tarihinin ana kaynakları, bilindiği gibi, kısmen türkçe, fakat çoğunlukla yabancı dillerde yazılmıştır ki, bunların başlıcaları şunlardır: Grekçe, lâtince, çince, hindce, arabca, farsça. Daha az nisbette olmakla beraber şu dillerde de kaynak bilgiler muhafaza edilmiştir: Ermenice, süryanice, gürcice, rusca, macarca, İtalyanca.

Bu dillerdeki tarih kaynakları kitaplar, diplomatik (resmî vesikalar, münşeat mecmuaları), kitâbeler, meskûkât halindedir.

Önce adları geçen dillerde çeşitli devirlerde yazılmış tarihî malzemenin Türklerle ilgili teşkilât, hukuk ve iktisat, kültür müesseseleri, içtimâî ve dinî hayat, siyasî olaylar hakkındaki mütalaları okuyup izah ve tefsir etmeğe muktedir tarihçi-filologlar yetiştirilecektir. Her biri bir veya iki dilin mütehasısı olan bu filologların ilk vazifeleri, şüphesiz, ana kaynakların (kitaplar, seyahatnâmeler ve hatıralar, hâl tercümeleri v.b.) metin neşirlerini (*édition critique*) ve türkçeye ilmi tercümelerini hazırlamak olacaktır. Filologlardan bir kısmı resmî tahrirat ile münşeat mecmualarından ibaret diplomatik üzerinde ihtisas yapacak ve

aynı şekilde tarihî kayıtları neşr ve tercüme edecektir. Bu kaynak çalışmalarına türkçe, arabca, farsça kitâbe mütehasısları ile islâmî ve islâm dışı Türk paraları mütehasısları katılacaktır.

Öğretim kürsüler tarafından tanzim ve idare edilir. İhtisas kolları Tarih bölümünün profesörleri arasından seçilecek temsilcisinin, yani daimî veya belirli zaman için sıra ile vazife alacak Bölüm başkanlarının idare ve mürakabesi altında faaliyette bulunur. Mütehasıslar kadroya bağlıdırlar ve onlar için de, kürsü mensupları gibi, doktora yapmak, doçent ve profesör olmak yolları açıktır. Mütehasıslar seminerleri idare ederler, ihtisas yapmak isteyen öğrencilerle meşgul olurlar ve yine kürsü mensupları gibi, mezuniyet, doktora, doçentlik imtihanlarına iştirak ederler. Doçentlik müddetlerini dolduran mütehasıslar kendi yerlerinde kalabilecekleri gibi, sahalarına yakın kürsülerden birine de geçebilirler.

Tarih öğretiminde bu yeni plân, görüldüğü üzere, Fakültenin diğer bazı bölüm ve kürsülerini de yakından ilgilendirmektedir. Tarihî malzemenin toplanmasında çalışacak olan tarihçi-filologlar tahsil ve ihtisaslarını Fakültemizin alâkalı bölüm ve kürsülerinde yapacaklardır. Bu itibarla, meselâ Klâsik Filoloji, Arab-Fars Filolojileri, Türk Dili, Felsefe, Coğrafya, Sosyoloji kürsülerinin öğretim tarzlarını ve konularını kısmen bu gayelere uygun şekilde ayarlamaları temenni edilir. Ayrıca, çin, hind, ermeni, rus v.b. dillerinin ilmi araştırma ve inceleme yapılabilecek bir seviyede öğretilmesi imkânları sağlanacaktır.

Burada kısa bir taslak halinde teklif ettiğimiz ve üzerinde daha da işlenmesi mümkün olan yeni öğretim ve teşkilât plânını şematik olarak şöyle göstermek mümkündür :

TARİH BÖLÜMÜ

